

УДК 911.3

Переґуда Ю.А.,
аспірант кафедри економічної та соціальної географії
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

БЕЗРОБІТТЯ ЯК ЧИННИК НЕГАТИВНОГО ВПЛИВУ НА РОЗВИТОК СЕРЕДНЬОГО КЛАСУ В РЕГІОНІ: СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ

Метою статті є аналіз безробіття як чиннику, що впливає на формування середнього класу з позиції суспільно-географічного дослідження. У статті проведено аналіз та узагальнено результати наукових досліджень щодо питання формування середнього класу. Відзначено, що пріоритетність розвитку середнього класу та необхідність вивчення основ із позиції суспільної географії має за мету розкрити у сучасній науці підходи до визначення цього явища в просторово-часовому аспекті та окреслює економіко-географічні аспекти досліджуваного явища. Здійснено кореляційний аналіз, що дозволяє встановити наявність взаємозв'язку між показниками, визначити силу та напрям їх взаємодії. Зосереджується увага на висвітленні показників, які мають вплив на розвиток середнього класу в межах Столичного макрорайону України під час проведення суспільно-географічного дослідження.

Ключові слова: середній клас, територіальні структури, регіональний аналіз, соціально-економічна нерівність, бідність, суспільно-географічне дослідження, кореляційний аналіз.

Целью статьи является анализ безработицы как фактора, влияющего на формирование среднего класса с позиции общественно-географического исследования. В статье проведен анализ и обобщены результаты научных исследований в вопросе формирования среднего класса. Отмечено, что приоритетность развития среднего класса и необходимость изучения основ с позиции общественной географии имеет целью раскрыть в современной науке подходы к определению этого явления в пространственно-временном аспекте и определяет экономико-географические аспекты изучаемого явления. Осуществлено корреляционный анализ, позволяющий установить наличие взаимосвязи между показателями, определить силу и направление их взаимодействия. Сосредотачивается внимание на освещении показателей, влияющих на развитие среднего класса в пределах Столичного макрорайона Украины при проведении общественно-географического исследования.

Ключевые слова: средний класс, территориальные структуры, региональный анализ, социально-экономическое неравенство, бедность, общественно-географическое исследование, корреляционный анализ.

Perehuda Yu.A. UNEMPLOYMENT AS NEGATIVE FACTOR AFFECTING DEVELOPMENT OF MIDDLE CLASS IN REGION: SOCIAL AND GEOGRAPHICAL RESEARCHES

The aim of the article is to analyse the unemployment as a factor affecting the formation of the middle class from the perspective of social and geographical research. In the article the analysis has been conducted and the results of research on the issue of the middle class have been summarized. It has been noted the priority of the middle class and the necessity to study the fundamentals of social geography position has been intended to reveal the modern science approaches to the definition of this phenomenon in space-time aspect and to outline the economic and geographic aspects of the phenomenon. The correlation analysis has been done, allowing to establish the relationship between indicators determining the strength and direction of their interaction. The attention has been focused on the illuminated indicators influencing the development of the middle class within the Capital macroregion of Ukraine while conducting the socio-geographic research.

Key words: middle class, territorial structure, regional analysis, socio-economic inequality, poverty, social and geographical researches, correlation analysis.

Постановка проблеми. Актуальність дослідження чинників та їхнього впливу на середній клас у географічній науці вбачається насамперед у тому, що цей аспект дослідження пов'язаний з ефективністю державного регулювання як з економічної, так із суспільно-географічної позиції. Проблема безробіття є

наслідком історичних та економічних умов у державі, тому потребує комплексного вирішення. Держава повинна докладати зусиль, щоб забезпечити всіх працездатних громадян роботою, а на законодавчому рівні закріпити визначені заходи, реалізуючи які держава могла б проводити результативну політику.

Проблеми цього питання варто розглядати через показники ринку праці як складової частини ринкової системи і відносини між людьми, які формують їхній рівень життя. Проблема безробіття як чинника негативного впливу на розвиток середнього класу в регіоні передбачає розкриття теоретичних і прикладних аспектів, пов'язаних з аналізом впливу на середній клас. Епізодичний, безсистемний, без урахування науково обґрунтованих висновків, пропозицій і рекомендацій розгляд теоретико-методологічних проблем оптимізації регіональної політики в умовах демократизації зумовив вибір теми дослідження для окреслення шляхів розвитку середнього класу. Новизна піднятого питання підтверджується відсутністю подібних наукових досліджень за обраним напрямом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На формування теоретичних засад дослідження безробіття у межах суспільно-географічного району мають вплив роботи науковців суспільно-географічного профілю, а саме А.П. Голікова, О.В. Гладкого, Ф.І. Заставного, С.І. Іщука, К.В. Мезенцева, Н.І. Мезенцевої, Л.М. Немець, Я.Б. Олійника, М.Д. Пістуна, О.Г. Топчієва, О.І. Шабля та ін. Водночас спеціальні комплексні дослідження, присвячені цьому питанню, відсутні. Праці представлених учених мають вагомe значення для розкриття проблеми безробіття як чинника впливу на розвиток середнього класу, тому це питання потребує ґрунтовної структуризації у рамках суспільно-географічного дослідження.

Постановка завдання. Метою дослідження є здійснення кореляційного аналізу за соціально-економічними показниками в межах Столичного макрорайону України та проведення аналізу щодо виявлення впливу безробіття на розвиток середнього класу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Під час дослідження формування середнього класу варто робити наголос на розкритті його ролі в суспільстві та обґрунтувати дії, які передбачатимуть розвиток на певній території. Важливим є встановлення диференціації між складовими елементами, які виражаються через взаємозв'язок чинників, що здійснюють вплив на розвиток середнього класу в регіоні.

Процес формування середнього класу має ґрунтуватися на зростанні конкурентних переваг, пов'язаних з якістю робочої сили і рівнем її оплати, саме тому важливим кроком є створення умов на державному та регіональному рівні для формування потужного середнього класу [10, с. 4]. У країнах перехідної економіки такий соціальний шар, який би повністю відповідав усім ознакам належності до середнього класу, безумовно, ще не сформувався, але групи, які мають частину необхідних ознак, є і в Україні [8, с. 147].

Як зазначає О.В. Безпала, ситуація на ринку праці областей Столичного суспільно-географічного району протягом тривалого часу характеризувалася неухильним скороченням чисельності трудових ресурсів, зменшенням кількості населення, зайнятого в господарському комплексі, зростанням безробіття тощо [3]. Враховуючи думку дослідниці, можна сказати, що під час дослідження різних процесів використання методологічних основ є важливим елементом для розкриття проблематики. Методи, які використовуються для досягнення поставленого результату, мають бути спрямовані на розкриття об'єктивності дослідження безробіття як чинника впливу на розвиток середнього класу в регіоні.

Кореляційний аналіз дозволяє встановити наявність взаємозв'язку між показниками, визначити силу та напрям їх взаємодії. Аналіз було виконано за допомогою програми StatSoft Statistica 10.0. До наукового аналізу було залучено 9 показників, із яких 8 характеризували дію чинників, а один – заробітну плату населення на одну особу (табл. 1).

Таблиця 1

Система показників для оцінки впливу різних чинників на середній клас населення

X1	чисельність суб'єктів ЄДРПОУ, осіб
X2	чисельність підприємств на 1 000 наявного населення, осіб
X3	чисельність штатних працівників, осіб
X4	середня тривалість безробіття, міс.
X5	чисельність безробітних, осіб
X6	чисельність працевлаштованих, осіб
X7	пропозиція на 1 робоче місце, осіб
X8	навантаження на 1 робоче місце, осіб
X9	заробітна плата, грн.

У результаті обчислень було отримано матрицю 9x9 показників коефіцієнтів парної кореляції (табл. 2). Загальний масив інформації потребує введення обмежень, зокрема визначення значущості кореляційних зв'язків. До подальшого аналізу залучалися лише ті показники, де величина коефіцієнта кореляції становила $r \geq |0,45|$.

За результатами проведеного кореляційного аналізу було визначено, що лише 4 показники з-поміж інших мають суттєвий вплив на величину заробітної плати, а саме X_1 – чисельність суб'єктів ЄДРПОУ ($r=0,51$), X_3 – чисельність штатних працівників ($r=0,52$), X_5 – чисельність безробітних ($r=0,50$), X_7 – пропозиція на 1 робоче місце ($r=0,52$). Усі вищеперераховані показники мають додатне значення, а отже, спостерігається між ними та заробітною платою пряма залежність, тобто чим вищою є чисельність штатних працівників, тим більшою є заробітна плата.

Таблиця 2

Величина показників кореляційної залежності між доходами населення та соціально-економічними показниками

X1	0,51	X4	0,12	X7	0,52
X2	0,19	X5	0,50	X8	-0,21
X3	0,52	X6	0,43	X9	1,00

Ще однією ознакою аналізу є низький рівень залежності заробітної плати від ситуації на ринку праці, оскільки значення середньої тривалості безробіття ($r=0,12$) та навантаження на 1 робоче місце ($r=-0,21$) є набагато меншими від середнього ($r=|0,45|$).

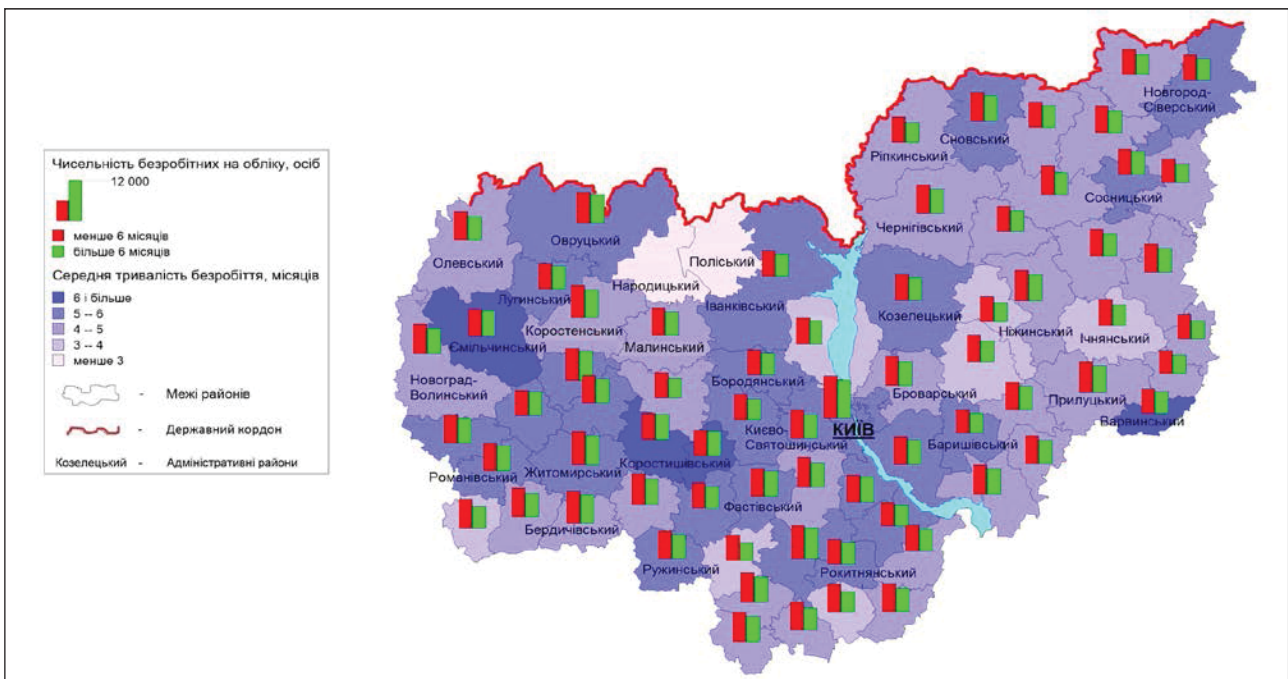
Ця регресійна модель показує залежність заробітної плати насамперед від соціальних показників, а саме чисельності безробітних і чисельності суб'єктів підприємницької діяльності. При цьому формула регресійної залежності набуває вигляду: $Y = -54605,2 + 17,9X_3$.

Таким чином, проведений кореляційний аналіз підтвердив теоретичні припущення про

Таблиця 3

Коефіцієнти регресійної залежності між чинниками та доходами населення

	Beta	Std. Err.	B	Std. Err.	p-level
Intercept			-54605,2	12016,76	0,000023
Заробітна плата	0,518763	0,102920	17,9	3,55	0,000004

Рис. 1. Чисельність і тривалість зареєстрованого безробіття у міських та районних центрах зайнятості у межах Столичного макрорайону України (2015 р.)

залежність між групою соціально-економічних показників, про визначальну роль саме економічних чинників у формуванні регіональних особливостей поширення середнього класу населення. Виходячи із проведеного кореляційного аналізу, вплив безробіття на розвиток середнього класу в регіоні є досить значним, саме тому аналіз регіональної нерівності є досить складним та включає низку взаємопов'язаних складових елементів для визначення рівня життя у межах територіальної одиниці (рис. 1).

Найнижчий рівень безробіття за тривалістю незайнятості згідно з методологією МОП у 2015 р. спостерігався у Київській області (50,7%), у Чернігівській області цей показник становив (51,6%), найвищим він був у Житомирській області (64,6%) [4; 5; 6]. Високий рівень безробіття негативно впливає на всі аспекти життєдіяльності суспільства і людини, зумовлює втрату головного виробничого ресурсу суспільства – робочої сили, неможливість реалізації потенціалу сотень тисяч людей, істотне скорочення потенційно можливого ВВП країни, зростання невиробничих державних видатків на виплату допомоги по безробіттю та перекваліфікацію безробітних, значні економічні збитки внаслідок втрати роботи найманими працівниками [2]. Науковці, вивчаючи середній клас, зосереджують увагу лише на матеріальному складнику, залишаючи поза увагою просторовий характер цього явища. Нині в географічних колах проблематика середнього класу розкривається у наукових працях, присвячених суспільно-географічному аналізу рівня життя населення, питанням регіональної політики та соціально-економічній нерівності.

Проблема ефективності використання трудового потенціалу багатоаспектна, залежить від багатьох факторів. Одним із найважливіших є використання трудового потенціалу, що, у свою чергу, зумовлений рівнем зайнятості трудових ресурсів [1, с. 95]. Регіональна диференціація показників безробіття, зареєстрованого згідно з офіційними даними, показує, що серед районів найвищий рівень безробіття спостерігаємо у Прилуцькому та Ніжинському районах Чернігівської області, Білоцерківському, Броварському та Володарському райо-

нах Київської області. Найнижчий рівень безробіття характерний здебільшого для районів, що тяжіють до столиці: Кагарлицький, Обухівський, Макарівський. Така ситуація є зрозумілою, оскільки є наслідком соціально-економічного розвитку цих районів. Варто також відзначити, що офіційно визначений відносно невисокий рівень зареєстрованого безробіття на ринку праці Столичного суспільно-географічного району дещо не відповідає реальній ситуації, оскільки спостерігається існування прихованого безробіття. Тому можна зробити висновок, що передумови для формування середнього класу втілюються на практиці на основі правових норм та економічних складників, які мають реалізуватись на рівні регіону і країни загалом.

Проблема формування середнього класу має регіональну складову і розкривається за допомогою суспільно-географічного підходу. На думку дослідників М.Д. Пістуна, В.О. Тьорла та К.В. Мезенцева, передумови і чинники регіонального розвитку охоплюють усю сукупність зовнішніх і внутрішніх обставин життєдіяльності населення, що зумовлюють її територіальну диференціацію [9, с. 115]. Таким чином, дослідження суспільно-географічного спрямування набуває вагомого значення для регіонів, які характеризуються географічними відмінностями та мають різну специфіку територіальної організації господарства.

Формування середнього класу розглядається як стабілізуючий компонент соціальної системи в результаті функціонування економіки, трансформаційних процесів та розвитку інститутів суспільства [7, с. 9]. Удосконалення наявної в Україні регіональної політики, яка передбачатиме зменшення кількості безробітних, необхідна для того, щоб успішно конкурувати з іншими країнами на світових ринках, а також для створення інвестиційного клімату, забезпечення більш сприятливих умов для малого та середнього бізнесу, який повинен стати двигуном економічного зростання і створити умови для розвитку середнього класу.

Я.Ю. Штокало у своїх дослідженнях, присвячених рівню життя населення, зауважує, що державна економічна політика має бути реалізована за умови всебічного врахування системної дії чинників економічного

характеру, це може забезпечити досягнення відповідного рівня життя населення регіону [11, с. 54]. Варто зазначити, що підвищення показників рівня життя населення у регіоні не може гарантувати покращення ситуації із безробіттям, тому що зберігається взаємозалежність між матеріальним добробутом громадян та соціально-економічними і демографічними показниками. Всі заходи з регулювання безробіття мають сприяти покращенню запровадження і використання людського потенціалу в умовах інноваційних змін. Крім того, на часі існує об'єктивна потреба розробки сучасних методів і моделей оптимізації та реформування регіональної політики.

Висновки з проведеного дослідження.

Проблема формування середнього класу є актуальною і набула специфічної значущості в державі. Добробут суспільства значною мірою залежить від обраної політики держави, яка, у свою чергу, залежить від повноти та репрезентативності інформації, якою суспільство володіє. Таким чином, пріоритетність розвитку середнього класу та необхідність вивчення основ із позиції суспільної географії має за мету розкрити в сучасній науці підходи до визначення цього явища в просторово-часовому аспекті та окреслює економіко-географічні аспекти досліджуваного явища.

Розробка політики у сфері регулювання безробіття лежить у площині трьох інститутів – держави, роботодавця та найманого працівника. Згідно з реаліями сьогодення заходи повинні бути різноманітними та мати економічний і соціальний ефект. Удосконалення наявної в Україні регіональної політики необхідне для того, щоб успішно конкурувати з іншими країнами на світових ринках, для створення інвестиційного клімату, привабливого для іноземного капіталу та іноземних інвесторів, забезпечення більш сприятливих умов для малого та середнього бізнесу, який повинен стати двигуном економічного зростання, як це сталося у розвинених європейських та інших країнах. Результативне запровадження підходу до розподілу повноважень між органами державної влади в межах території країни дозволить встановити високий рівень самостійної спрямованості діяльності суб'єктів на місцях

з одночасним обмеженням сфери нагляду та контролю за їхньою діяльністю. Формування середнього класу здійснюється неоднаково на території країни, на це впливає низка факторів. З огляду на поєднання низки економічних, політичних, соціальних і культурних чинників можна зробити висновок, що формування середнього класу має найважливіше значення на сучасному етапі регіонального розвитку.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Баб'як Г.П. Трудовий потенціал регіону: особливості формування і використання в умовах переходу до ринкової економіки (на матеріалах Тернопільської області) : дис. ... канд. геогр. наук : спец. 11.00.02 / Г.П. Баб'як ; Терноп. акад. народ. госп-ва. – Тернопіль, 1996. – 227 с.
2. Баланда А.Л. Соціальні детермінанти національної безпеки України: теорія, методологія, практика : автореф. дис. ... докт. екон. наук : спец. 08.00.07 «Демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика» / А.Л. Баланда ; Ін-т демографії та соц. дослідж. ім. М.В. Птухи. – К., 2008. – 40 с.
3. Безпала О.В. Особливості розвитку ринку праці столичного суспільно-географічного району : дис. ... канд. геогр. наук : спец. 11.00.02 «Економічна та соціальна географія» / О.В. Безпала ; КНУТШ. – К., 2009.
4. Головне управління статистики у Київській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://kievobl.ukrstat.gov.ua>.
5. Головне управління статистики у Чернігівській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.chernigivstat.gov.ua/>.
6. Головне управління статистики Житомирської області [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.zt.ukrstat.gov.ua/>.
7. Ковальчук А.И. Социально-экономические факторы формирования среднего класса в современных условиях : дис. ... канд. соц. наук : спец. 22.00.03 / А.И. Ковальчук. – Тюмень, 2010. – 156 с.
8. Лібанова Е.М. Соціальна стратифікація українського суспільства: спроба статистичного визначення та вимірювання / Е.М. Лібанова // Український соціум. – 2003. – № 1 (2). – С. 146–164.
9. Пістун М.Д. Основні передумови формування і реалізації регіональної політики в Україні / М.Д. Пістун, В.О. Тьорло, К.В. Мезенцев // Українське Полісся: вчора, сьогодні, завтра. – Луцьк : Надстир'я, 1998. – С. 114–117.
10. Ткаченко Л. Середній клас та ринок праці / Л. Ткаченко // Праця і зарплата. – 2009. – № 8. – С. 4–5.
11. Штокало Я.Ю. Рівень життя населення регіону (суспільно-географічні аспекти дослідження на прикладі Тернопільської області) : дис. ... канд. геогр. наук : спец. 11.00.02 / Я.Ю. Штокало ; Терноп. нац. екон. ун-т. – Тернопіль, 2010. – 227 с.